

Чернишов Г. М.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права, кандидат
юридичних наук*

НЕДОЛІКИ СТАТИСТИЧНОГО ОБЛІКУ РЕЦИДИВНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

За три місяці 2018 р. було зареєстровано 15 176 кримінальних правопорушень, вчинених особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення, що становить 10,3% від числа усіх зареєстрованих злочинів за звітний період (січень-березень 2018 р.) [1]. За аналогічний період виявлено 5 054 особи, які на момент вчинення злочину мали незняту або непогашену судимість, що становить 22,3% від усіх виявлених осіб [2].

Рецидивна злочинність є одним з найбільш суспільно небезпечних кримінальних проявів. Особи, які вчиняють рецидивні злочини, наглядно демонструють неефективність пенітенціарної політики та виправного впливу, закріплення стійких криміногенних установок та навичок, бажання й готовність вчиняти повторні злочини. Рецидивна злочинність є джерелом кримінальної ідеології та субкультури, які підвереджують тезу про те, що злочинність – не математична сукупність кримінальних правопорушень, а цілісне явище, феномен, система, що має певні часові, просторові та кількісні характеристики.

На рівні дисертаційних та монографічних досліджень рецидивна злочинність була предметом вивчення В. С. Батиргарєвої, А. Ф. Зелінського, П. П. Михайленка, Н. М. Пісоцької, І. В. Попова, О. М. Яковлєва та інших вітчизняних та зарубіжних вчених.

Окремі кримінально-правові та кримінологічні аспекти рецидиву злочинів та пов'язаних з ним інших криміногенних явищ досліджували вітчизняні та

зарубіжні науковці, зокрема, П. П. Андрушко, Ю. М. Антонян, М. Г. Вербенський, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, А. І. Гуров, І. М. Даньшин, А. І. Долгова, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, А. П. Закалюк, О. Г. Кулик, В. О. Навроцький та інші.

Проаналізувавши дані за майже 8 років (з 2005 р. по 20 листопада 2012 р.) [3, с. 158], можна прослідкувати наступну тенденцію: в період з 2005 р. по 2009 р. рівень злочинів, вчинених особами, що раніше вчиняли злочин, мав сталий характер, а питома вага коливалась у межах 24-26,6%. З 2010 р. спостерігалось суттєво збільшення рівня цих злочинів: у 2010 р. – 96 830 злочинів (29,8%); 2011 р. – 147 585 (46,2%); 2012 р. – 138 310 (48,8%). Якщо порівняти 2005 р. та 2011 р., то абсолютне число злочинів збільшилось більше, ніж у двічі: з 72 940 до 147 585 злочинів. Приблизно вдвічі збільшився і їх відносний показник: з 24% до 46,2%.

Частка виявлених осіб, що вчинили злочин, які раніше вже вчиняли злочин, характеризувалась поступовим зростанням з 2005 по 2009 рік в середньому на 1%: 2005 р. – 46 637 осіб (19,7%); 2006 р. – 44 514 (20,8%); 2007 р. – 45 943 (21,5%); 2008 р. – 46 177 (22,2%); 2009 р. – 49 422 (23,3%). У 2010 р. їх число збільшилось майже на 11 тисяч осіб, що становило 60 373 особи (26,7% від всієї кількості осіб, що вчинили злочин). У 2011 р. цей показник налічував вже 102 694 (45,5%) особи, тобто збільшився на понад 42 тисячі осіб. За майже 11 місяців 2012 р. кількість осіб, що вчинили злочин, які раніше вже вчиняли злочин, становила 91 308 (46,8%) осіб.

В середньому майже кожен другий серед виявлених осіб, які раніше вже вчиняли злочин, на момент учинення нового злочину мав незняту або непогашену судимість: 2005 р. – 24 784 особи (19,4% до всіх осіб, що вчинили злочин); 2006 р. – 22 983 (10,7%); 2007 р. – 24 086 (11,25%); 2008 р. – 24 140 (11,6%); 2009 р. – 25 140 (11,85%); 2010 р. – 27 706 (12,2%); 2011 р. – 35 828 (15,9%); 2012 р. – 34 003 (17,4%) [3, с. 158].

Слід зауважити, що кримінологічний аналіз рецидивної злочинності в Україні ускладнюється низкою обставин, які призводять до викривлення її об'єктивного стану та можливого формування хибного уявлення про реальну кримінальну ситуацію й загрози рецидивізму. До таких причин можна віднести:

1. Відсутність єдиного уніфікованого тлумачення поняття «рецидивна злочинність».

Не дивлячись на наявність легального визначення рецидиву злочинів у кримінальному законодавстві (ст. 34 Кримінального кодексу України (далі – КК України): рецидивом злочинів визнається вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин)), в науковій літературі використовуються різні тлумачення зазначеного поняття, що не сприяє уніфікованому аналізу показників рецидивної злочинності.

2. Латентність.

Латентність в цілому в більшій чи меншій мірі притаманна усім проявам кримінальної активності та призводить до викривлення об'єктивної картини кримінальної дійсності. Приблизно 2/3 усіх зареєстрованих кримінальних правопорушень у структурі рецидивних злочинів становлять злочини проти власності (за даними В. С. Батиргарєєвої – 65,3%). Серед них найбільшу питому вагу займають крадіжки. Злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів складають 14,5% [4, с. 169].

Вказані групи кримінальних правопорушень традиційно вважаються високолатентними та, як правило, з низьким рівнем розкриття, що пояснюється різними чинниками. Разом з тим, латентність рецидивної злочинності не тільки ускладнює її кримінологічний аналіз та викривляє статистичний облік, але й значно підвищує суспільну небезпечність рецидивних злочинів та є фактором самовідтворення та самодетермінації повторної злочинної діяльності.

3. Недоліки офіційного статистичного обліку рецидивної злочинності в

Україні.

В Україні офіційними розпорядниками кримінальної статистики є Генеральна прокуратура України (з 2013 р.) (далі – ГПУ) та Міністерство внутрішніх справ України (далі – МВС України).

До 20 листопада 2012 р. в офіційній статистичній звітності МВС України існували наступні види обліку, що мають відношення до аналізу показників рецидивної злочинності:

- 1) щодо кількості злочинів, вчинених особами, що раніше вчиняли злочин;
- 2) щодо кількості осіб, що вчинили злочин, які раніше вже вчиняли злочин;
- 3) щодо кількості осіб, які на момент учинення нового злочину мали незняту або непогашену судимість [5].

Усі зазначені показники мають відношення до оцінки стану рецидивної злочинності в Україні. Однак, такий статистичний облік, на нашу думку, є недосконалим та має наступні недоліки:

1) в статистичних звітках МВС України взагалі не використовуються категорії «рецидивна злочинність», «рецидивні злочини», «рецидивісти». Вважаємо це упущенням, адже категорія «рецидив злочинів» є нормативно визначеною та важливою з точки зору правоохоронної, судової та пенітенціарної практики;

2) статистичні дані МВС України містять нечіткі формулювання: «особи, що раніше вчиняли злочин», «новий злочин». Неточність цих категорій пояснюється тим, що невідомо, які саме злочини тут враховані. Попередніми і новими злочинами в цьому випадку можуть бути як умисні, так і необережні злочини. При цьому необережна форма вини одного зі злочинів виключає наявність рецидиву за ст. 34 КК України;

3) офіційні дані МВС України містять інформацію про кількість осіб, які на момент учинення нового злочину мали незняту або непогашену судимість. При цьому показники щодо кількості (рівня) злочинів, які вчинені особами з

незнятою або непогашеною судимістю, відсутні.

З 2013 року веденням кримінальної статистики займається далі – ГПУ [6], в офіційних статистичних звітах якої до 2016 р. була відсутня інформація щодо кількості злочинів та осіб, які на момент учинення нового злочину (злочинів) мали незняту або непогашену судимість (тобто рецидивної злочинності у легальному розумінні рецидиву). З 2013 по 2016 р. існував один показник, що має відношення до аналізу рецидивної злочинності, – кількість злочинів, вчинених особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення. З 2016 року ГПУ окремо надається статистична інформація «Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення», що включає облік кількості осіб, з яких судимість не знята та не погашена [2].

Таким чином, в офіційних статистичних звітах ГПУ існують 2 види обліку показників рецидивної злочинності:

- 1) кількість злочинів, вчинених особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення;
- 2) особи, з яких судимість не знята та не погашена.

Отже, статистичний аналіз рецидивної злочинності в Україні має низку недоліків, які ускладнюють розуміння дійсних масштабів її розвитку. Це вимагає вдосконалення офіційних облікових звітностей кримінальних правопорушень. Сутнісних відмінностей двох форм (МВС та ГПУ) статистичного аналізу рецидивної злочинності немає, вони майже ідентичні по цьому різновиду кримінальної активності, тому мають однакові недоліки.

Список використаної літератури:

1. Статистична інформація про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-березень 2018 р.) [Електронний ресурс] // Генеральна прокуратура України : офіц. веб-сайт. – Режим доступу:

https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113653&libid=100820&c=edit&c=f
[о](#)

2. Про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення (Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-березень 2018 року) [Електронний ресурс] // Генеральна прокуратура України : офіц. веб-сайт. – Режим

доступу:

https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113654&libid=100820&c=edit&c=f
[о](#)

3. Чернишов Г. М. Кримінологічна характеристика рецидивної злочинності в Україні: аналіз сучасного стану / Г. М. Чернишов // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції: науковий збірник. – 2017. – № 6. – Т. 1. – С. 156-160.

4. Батиргареева В. С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми : монографія / В. С. Батиргареева. – Х. : Право, 2009. – 576 с.

5. Стан та структура злочинності в Україні (2005-20.11.2012 рр.) [Електронний ресурс] // Міністерство внутрішніх справ України : офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/ua/infographic/>

6. Статистична інформація про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (2013-2017 рр.) [Електронний ресурс] // Генеральна прокуратура України : офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>